

NOVICA

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

V sreda 30. maliga travna (sredoživna) 1851.

List 18.

Letašnja pomlad v okolici Ljubljanski.

Na sv. Jurja dan.

Ni scer varno, dneva pred sončnim zahodom hvalliti, — vunder ker naši mogočni snežniki belo odejo od dne do dne bolj zgubivajo in se je prijetno vreme ustanovilo s pohlevnimi dežji, *) smemo upati, da bo ostalo, kar nam prijazna in nenavadno zgodnja spomlad obilo obeta.

Sadne drevesa so rodovitniga cvetja tako polne, da je na marsikterim drevesu več cvetja, kot perja viditi. Senožeti so kaj dobro zastavljene; sem ter tje na bolj gnojnih travnikih bi se zamogla, ako bi sila bila, že merva kositi. Žita tudi tako lepo stojé, da jih je veselje viditi; le rež je na nekterih krajih redka, tako da je tu in tam skoraj tretjina manjka; poslednje dni pa se je jela popravljati; posebniga pomina vredno je, da smo letas že na veliko saboto na več krajih rež v klasju vidili! Posebno lepo stoji povsod pšenica; tako je zrašena in košata, da na posebno dobrih njivah bojo kmetovavci prav storili, ako jo do verhniga kolenca požanjejo, scer bo preveč slame dala, pa malo zernja. — Bog daj! da bi tudi korún (krompir), kteriga saditi je še nar manj 14 dni čas**), letas dobro donesel, ker bogate létine tako željno pričakujemo. Če bi tudi letašnje leto slabo bilo, ne vémo kaj bomo počeli!

Kako si več in boljšiga gnoja napraviti.

Kar je bilo v „Novicah“ že večkrat priporočano, in kar „kmetijska kemija“ zastran gnoja tako jasno razlaga, je v zboru kmetijske podružnice Badniške poleg Dunaja nek posestnik čez in čez poterdil. Ker ni nikoli preveč od skerbí za pomnoženje in poboljšanje gnoja govoriti, podamo bravcam dobre svete imenovaniga kmetovavca, ki je v zboru takole govoril:

„Da je gnoj duša vsiga kmetovanja, je stara resnica — ravno tako pa je tudi znano, da kmetijam zlo gnoja manjka, ker kmetje za-nj prav ne skerbé in si ga po potrebi pripravljati ne znajo. Ne mislim tedaj prazne slame mlatiti, ako jim povém, kako si zamore vsak kmetič prav lahko gnoj pomnožiti. Kar jim bom povedal, sim sam več let skusil; brez posebnih stroškov sim si na to vižo gnoja še enkrat več, kakor sim ga poprej imel, napravil, in ga tudi močno poboljšal.“

„Jez imam v hlevu le 5 krav. Za steljo imam pri nas navadno hojo (Nadelstreu); z gnojem pa takole rav-

nam: Na dvorišu (proti severju in ne pod kapam) imam nekoliko v tla ponížano gnojniše, ki je s zidam, 2 čevlja visokim, obzidano, da ne more od nikodar voda pritekati. Tikama gnojniša je obzidana in z ilovco zabita majhna jama, kamor se iz hleva gnojnica izteka; tudi od gnojniša pelje pokrit graben (flus) v to tudi pokrito jamo, da se po njem gnojnica iz gnojniša v jamo odceja in ne izduši.“

„Na gnojniše izvoženi gnoj skidam enakomerno, in vsaki teden navozim na gnoj persti 4 do 5 perstov na debéle, ktero berž z gnojnico polijem, ki se je v gnojnični jami nabrala. Perst pa dobim, da o deževnim vremenu cestno blato nabiram in ga na suh kraj spravljam, kamor tudi vse skup vozim, kar iz grabnov počedim, tudi ilovco, zidno šuto in enako šaro.“

„Da se s tim gnojni kup silno pomnoži, vsak lahko zapopade; — to je pa le manjši dobiček pri tem ravnanju. Veliko veči dobiček je pa ta, da na to vižo vso rodovitno moč gnoja, ki se scer izkadí in v zrak uide, v gnoju obderžim. Znano je namreč vsakimu umnimu kmetovavcu, da pri gnijanju gnoja (kar že nos naznani) se odločvajo amonjakovec in drugi žepleno- in fosforovodeni gazi, ki se, ako je gnoj s zemljo potresen, v njo (sosebno v ilovco) radi zamotajo in tako v gnoju ostanejo. Tak gnoj je z gnijilicam in z mnogimi solmi, ki so v rejo rastljin zlo potrebne, nasiten in tedaj rodoviten. Po tem takim se zgodí, da je taka zemlja ravno tako dobra, kakor iz hleva skidani gnoj, in da poleg tega se tudi vès gnoj poboljša, kteriga, čeravno gnojni kup le enmalo čez zid gnojniša gleda, zamorem že kot dobro podelan, mastin in rodovitin gnoj na polje zvoziti. — To niso prazne besede; ampak gotova večletna skušnja!“

„Zdaj pa vprašam: ali tako očitni dobički niso zadost veliki, vsaciga kmeta k enakimu ravnanju spodbosti? Nekoliko zemlje ali blata si zamore vsak brez velicnih stroškov pridobiti, — in majhin prostor na suhim bo tudi imel, da si to robo skupej zvozi. Časa za to se tudi veliko ne potrebuje. Za posebno uboge bo le prava naprava gnojniša in gnojnične jame enmalo težavna. Če pa pomislijo, kako bogato se tukaj vsak krajcar spleča in stoterne obresti donese, si bojo gotovo prizadjali, za prvo potrebo vsiga kmetijstva — za gnoj — pridno skerbeti. Tudi ni ravno treba, da bi bilo gnojniše obzidano, da je le v takim kraju, da se dežnica vkup ne steka in gnojnice ne spira, in da preveč na sencu ni, ki ga prepeka in mu rodovitno moč izvleče“ *).

*) Poslednje dni vedno dežuje.

**) Umni kmetovavci so si gotovo dobro, zdravo seme poskerbeli, bojo celí krompir na njivo sadili, ki je bila že v jeseni pognojena, da je gnoj razpadel in se dobro podelal.

*) Ko bi naši župani si na vso moč prizadjali, da bi vsak kmet si pametno gnojniše napravil, bi svoji županí gotovo neizrečeno dobroto naklonili, — in če bi samo to dognali, da bi bilo gnojniše vsaciga sosesčana v pravim stanu, bi zamogli ponósno reči: »mi smo veliko storili.« Ko bi mi župan bili, bi bila to naša poglavna skerb, da bi šli od hiše do hiše, bi vse gnojniša pregledali, in kjer bi napčne

Kmetijske in živnozdravniške skušnje.

(Zoper prisadno bolezen v gobcu (*Maulweh*) goveje živine, konj i. t. d.) Napravi si redek sok iz pšenične moke, pridene nekoliko medú in jesiha, in pomaži s tem dvakrat na dan boleči gobec bolne živine.

(Zoper prisadno bolezen na parkljih (*Klauenweh*) o začetku). Umij z merzlo vodo narpoprej parklje; potem vzemi ilovce, kravjeka in jesiha, in oveži to zmes okoli parkljev noter do binčeljna.

(Da se konji, ki imajo gerdo in tudi zdravju škodljivo razvado v štali šleb ali jasli gristi, odvadijo) pomaga večkrat gotovo, ako se jim jasli ali korito tako ponížajo, kakor jih imajo krave, da jim le do kolena sežejo. Nek silno terdovraten jaslogrizec, pri katerim vse druge skušnje niso nič pomagale, se je o 14 dneh popolnoma odvadil.

(Ali je prav, molzne krave tudi vpregati?) Prav in koristno je, če se to zmérno godí, da se živina preveč ne strudi. Sosebno manjšim kmetijam, ki ne morejo konja imeti, je zmerna vprega krav svetovati. Nek kmetovavec se je hotel tega prepričati, in je skozi 4 tedne 8 enako starim in enako molžnim kravam enako pičo (futer) dajal; 4 med temi je zmerno vpregal, 4 pa so v hlevu stale le za molžo. Delavne krave so se verstile v delu tako, da je slednja vsak 4. dan pol dneva delala. Od tistih 4 krav, ki so v hlevu stale, se je namolžlo o 4 tednih 658 bokalov mleka, — od 4 delavnih pa 612 bokalov; po delu se je tedaj zgubilo 46 bokalov mleka. Na mesu so pridobile o tem času tiste 4, ki so mirno stale, 36 funtov, — delavne pa so postale za 12 funtov ložji. — Ta zguba mleka (od 4 krav o 4 tednih 46 bokalov) gotovo ni velika v primeri s stroški, ki jih konj prizadene, ker krava klajo, ki jo povžije, nekoliko s pomolženim mlekom poplača.

Zastran očitnih izpraševanj iz gojzdnarskih vednost.

V „Ljubljanskim časniku“ beremo v ti zadevi sledeče naznanilo c. k. ministerstva kmetijstva:

„Pretekliga leta so bile državne spraševanja gojzdnarstva le v Berni, Ljubljani in Pragi. V drugih, po razpisu ravno tega ministerstva od 26. septembra 1850 št. 13239 naznanjenih mestih so pa morale zaostati, ker se ni noben tak prosivec oglasil, kterimu bi se bilo spraševanje zamoglo dovoliti. V teh treh imenovanih mestih se je 25 prosivcov dalo sprašati; in 15 med temi je bilo za zmožne spoznanih. — Tekočiga leta bodo spraševanja, ako se prosivci oglasé za spraševanje, v naslednjih mestih: v Lvovu, Pragi, Budapeštu, Sibirju, Krakovi, Beču, Solnogradu, Gradcu in Zagrebu in sicer v drugi polovici mesca novembra.“

Krajnsko c. k. deželno poglavarstvo pristavi temu naznanilo tóle:

„Razsodba, ali se sme pripustiti k državnemu spraševanju ali ne, kdor se za to oglasi, pripade deželnim poglavarstvom. Kdor se tedaj za to spraševanje oglasi, mora svojo prošnjo pri deželnim poglavarstvu tiste kronovine vložiti in odkaz prejeti, v kateri bo spraševanje in kjer želi prosivec, de bi ga spraševali.

vidili, bi svoje sosede podučili, jim razložili, kako se imajo popraviti, in pred ne odjenjali, da bi se to zgodilo, čeravno bi mogli desetkrat priti in tudi kakošno žal besedo slišati. Hvala prepričanih kmetov jim ne bo zaostala popreje ali pozneje.

Vredništvo.

Dokler se v tem nič družiga ne ukaže, se zamore, ako veljavni vzroki za to govoré, od tirjanja pod A 4 c. β. začasniga ukaza gledé državnih spraševanj itd. naznanjenih, zanaprej pa za vstop v gojzdnarško šolo potrebnih vednosti odstopiti. Toraj se bodo tudi prosivci, ki so samo štiri nemške razrede, gimnazij ali realno šolo doveršili, ako druge pod A 4, a, b, c, α in β zadevajočiga začasniga ukaza pogojene spričala priložé, k spraševanju pustili.

Ker mora vsak prosivec za dopušenje k državnemu spraševanju 10 goldinarjev naprej vložiti, tedaj se bo vsakimu, kterimu je spraševanje dovoljeno, v podeljenim odkazu naročilo, da ima pri svojim prihodu v kraju spraševanja pri c. k. deželnim poglavarstvu se oglasiti in s tem, de pokaže odkaz in poterdni list, de je on prava oseba, po §. 8. vodila za spraševajoče komisarje denar vložiti.

Doba, prošnje za dovoljenje k spraševanju pri zadevajočih deželnih poglavarstvih vlagati, je do konca septembra t. l. odločena.“

Od ljudskih šol po slovenskih deželah.

(Dalje.)

Namen, to je, cilj in konec ljudskih šol mora edini vodnik biti tega, kaj naj se v njih učí, in kako naj se učí. Kdor tega namena ne zapopade, (čeravno je jasen kot beli dan), nima tudi praviga razsodka v popravah ljudskih šol; taciga misli so clo brez vse veljavnosti. Le tisti, ki namen teh šol zapopade, spozná, kaj in kako se ima v njih učiti.

Mi govorimo tukaj le od ljudskih šol po deželi, to je, od tacih šol, iz kterih, ko jih je mladina zapustila, ona v vsakdanje življenje stopi, se kmetijstva ali rokodelstev poprijeti. Take mladine je pa v sleherni deželi nar več, ker v višji šole (ali kakor pravijo, naprej študirati) je le malokterimu mogoče.

Kaj je tedaj namen teh šol, večini ljudstva namenjenih? Ob kratkim se da povedati. Njih namen je: siroviga človeka otesati, omikati in mu tiste vednosti podati, ki mu um razsvetijo in serce požahnijo, da omikan človek postane in se loči od divjaka. Omikane ljudi, dobre kristjane in verle državljane izrediti, je tedaj namen ljudskih šol, kterih naloga ni učene ljudi v ptujih jezikih izrediti, ampak le prosto ljudstvo v domačim jeziku v potrebnih vednostih omikati.

Žali bog! da v naših dosedanjih ljudskih šolah po Slovenskim se je ta namen zavolj pomanjkanja potrebnih, to omiko pripravljajočih naukov tako grozno slabo spolneval, in da se je učenje nemškiga jezika večidel za poglavni namen slovenskih ljudskih šol predstavljalo, kakor da bi v samim znanstvu kakiga jezika že omika človeka obstala! Če se sme znanstvo nemškiga jezika omika imenovati, moramo tudi Dunajske branjevke na Šanceljnu omikane gospé imenovati; ali ne vémo, da bi nam kdo to verjél!

Več jezikov, ko človek zna, boljši je, to je gotovo, — in da je nam Avstrijancam med vsimi ptujimi jeziki nemški nar bolj koristen, radi spoznamo in tudi rečemo, naj se v ljudskih šolah po tem, ko se je mladina slovenskiga popolnamá naučila, in brez da bi se nauki mnogoverstnih reči (ktere bomo pozneje kot predpisane redne nauke nasvetovali) le kolčikaj zanemarili ali kratili, nemški jezik kot neradni nauk (*ausserordentlicher Gegenstand*) tistim učencam razlaga, ki se ga prostovoljno učiti hočejo. Taki že nekoliko odrašeni prostovoljci se bojo v posebnih urah gotovo več nemškiga naučili, kakor pa če se že mlado slovensko otročé berž s slovensko-nemško abecednico terpinčiti jame, in se ž njim to počné,